

Надія Левицька
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій

ОСТАП ВЕРЕСАЙ – ФЕНОМЕН УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Остап Вересай – особливе ім'я кобзарського цеху. Потужне художнє обдарування, артистична натура, непересічна індивідуальність, втілення співучого хисту українця.

О. Вересай мав глибокий підхід кобзарського досвіду й культури. Його життя неспростовно доводить: шлях до майстерності й визнання не дається просто навіть великому обдаруванню. Творчим успіхом він може обернутися лише роками нестерпного тренування і суспільних випробувань. Гірська сосна виростає стрункою й міцнішою у гранітних обіймах скель, зауважував Г. Сковорода. Остап народився у родині кріпака, сліпого музики. Його батько - Микита Григорович був визнаним скрипалем на всю околицю, якого наймали на храмові свята, хрестини й весілля. Платили харчами й тим, що бралися доглянути поле й домашнє господарство. У ранньому віці Остап втратив зір. Вижити допомагали добрі люди й батькова музика, а також пісні кобзарів, які не вибували з їхньої хати.

Сліпа доля й музика визначили Остапові кобзарську дорогу. Мистецтву співу та гри на кобзі навчався у Юхима Андріяшивського, з яким познайомився на Роменському ярмарку. Звідси й почалася його дорога у велике мистецтво й всеукраїнська слава. Сорок літ мандрував О. Вересай містами й селами України з кобзою через плече і завмерлою піснею на вустах. Знайомство з художником Л. Жемчужниковим, учнем Карла Брюллова, розірвало замкнене коло.

О. Вересай стає знаменитістю. Зустріч із ним шукають відомі громадські діячі й митці: П. Куліш, О. Сластіон, П. Чубинський, О. Русов, П. Мартинович. Слухають його спів, записують від нього пісні й думи. Художники малюють портрети народного співця[1, с. 111]

Т. Шевченко надсилав через П. Куліша свій подарунок – «кобзар з дарчим написом: «брату Остапу від Т. Г. Шевченка». Додав і свого карбованця до грошового переказу, що його зібрали друзі на підтримку рапсода у його складному житті. Карбованець, що його вислав Т. Шевченко зі свого безгрошів'я Остапові Микитовичу, мав добре наповнення. За нього можна було придбати коштовний музичний інструмент – нову кобзу, що О. Вересай і зробив. Згодом до нього прикута увага широкого загалу. Провідні духовні авторитети розгортають рекламну компанію творчості й особистості митця. Солідарна діяльність талановитих пропагандистів виявилась фаховою, різнобічною й ефективною.

У Сокиринці на Чернігівщині, де мешкав народний співець, частіше навідуються гості з Києва та інших міст. Іменитіші з них зупиняються в маєтку Григорія Галагана. Спів Вересая – коронний номер вітальної пограми і незмінний, приголомшливий успіх.

О. Вересая запрошують на урочисте відкриття Колегії Павла Галагана в Києві, якій судилася видатна освітня роль і вдалося зібрати у своїх стінах цілу когорту яскравих імен слухачів і наставників. Натхненний спів великого українського кобзаря благовістив освітній поступ навчального закладу.

П. Галаган зініціював зібрання Південно-Західного відділення Російського географічного товариства, знаної громадської й наукової інституції. З рефератом виступив і дійсний член товариства М. Лисенко. Він подав ґрунтовну характеристику музичних особливостей українських дум у виконанні О. Вересая. Кобзар проспівав кілька з них, що закарбувалось незабутніми враженнями слухачів.

Після гучного виступу О. Вересая на третьому археологічному з'їзді в Києві начальник жандармського управління у таємному донесенні повідомляє: «Остап Вересай своїми поетичними піснями і типовим виглядом сприяв збудженню симпатій до Гетьманщини»[2, с. 480-481].

Поетична пісня і національний одяг, за логікою жандарма, можуть небезпечно сколихнути в душах і пам'яті спогади про козаччину. І він мав

рацію. Його службовий рапорт хоч-не-хоч свідчить про майстерність кобзаря впливати на слухачів і не абияке занепокоєння імперських служб.

М. Лисенко й П. Чубинський влаштували театральну поїздку кобзаря у північну столицю імперії й супроводжували його. Вони взяли на себе і вельми затратну фінансову частину програми та організаційні клопоти.

Столичний дебют О. Вересая, завдяки старанням менеджерів та звичайно ж талантам виконавця, виявився напрочуд успішним. Багато престижних залів щиро вітали музику бандури й пісенний голос українського кобзаря.

Неповторну гру на бандурі, жанрове розмаїття репертуару кобзаря оцінили П. Чайковський і М. Римський-Корсаков. Підтримкою О. Вересая був і виступ у спільному з ним концерті Лисенка – піаніста і хору під його диригуванням та відомої російської співачки М. Каменської.

Кобзар з України співав навіть у Зимовому палаці. У числі його вельможних слухачів були й великі князі Сергій та Павло. Вони подарували сліпому кобзареві срібну табакерку з викарбуваними автографами. Столичні газети негайно оприлюднили цю звістку, піднесли її в ранг події.

Пісні кобзаря, прилюдне уславлення козацької героїки, загальний успіх у публіки стривожили охоронні служби царату. Гастролі, так успішно розпочаті й тріумфально продовжені, було наказано припинити.

Затримали О. Вересая уже на батьківщині – у Прилуках, за піснею «Про Правду й не Правду», яку він співав на міському базарі. Короновану пісню свого репертуару, соціально гостру й надзвичайно популярну між людьми. Бідняки залюбки слухали її, а панство шаленіло. «Як у ярмарку станеш її співати, то пани й обійдуть, вони її не люблять... Зате люди любили ту пісню», - розповідав О. Версай »[3, с. 30].

Відомо багато версій цієї пісні, а спільний мотив один – нема Правди на світі й не знайти її. «Уже тепер Правда у панів в темниці, а щира неправда з панами в світлиці», - повідомляла пісня.

Кобзаря, якому було вже за сімдесят, було арештовано. Просторі сцени в Петербурзі й шквал оплесків змінилися на камеру й жорстокі допити. При обшуку поліцейські виявили срібну табакерку. Від привласнення пам'ятну річ

врятували іменні підписи персон правлячого дому. Для жандармів у Прилуках і одного імені було б достатньо, щоб перелякатись.

О. Вересай щасливо сполучив рідкісні вокальні дані, віртуозне володіння бандурою й блискучий дар імпровізатора. Він напрацював цілий арсенал виконавських прийомів, виробив індивідуально неповторний стиль в звучанні дум, пісень, творів гумору й сатири.

Його виконання – яскравий театр одного актора він брав у мистецький полон і самотнього слухача, і групу людей, і великі зали. В українців він будив національну пам'ять, плекав їх оптимізм. Чужинцям відкривав незнану Україну, її світлу душу й неозорі таланти. О. Вересаю були підвладні людські розуми й серця.

Музика й пісня потужно протягують самотню українську культуру поміж народами, побільшують число прихильників і шанувальників, незрадливих друзів. Мистецтво Остапа Вересая залишило помітний слід.

Серед тих, хто слухали гру уславленого кобзаря і відчували на собі його неповторний мистецький дар, називають Альфреда Рамбо, французького історика, міністра освіти. Побувавши на археологічному з'їзді в Києві, професор надрукував статтю «Україна і її історичні пісні», підготував з десяток переспівів народних дум, описав виконавську діяльність українських кобзарів. Магічна неординарність О. Вересая спонукала професора Луї Леже ґрунтовно зацікавитись феноменом української культури, пропагувати її на батьківщині – у Франції. Учений розробив і читав лекційний курс української мови.

Художні цінності народних дум у виконанні О. Вересая відкрили для себе й своїх національних культур професор Оксфордського університету В. Морфілл, хорватський лінгвіст, історик, філолог-славіст Ватрослав Ягич, австрійський поет символіст Райнер-Марія Рільке. Він двічі відвідував Україну. Його враження про неї простежують в низці поетичних і прозових збірок, а також нарисах з української тематики. Особливо ж яскраво в оповіданні «Пісня про Правду».

Цей художній шедевр поета з'явився з натхнення: він насолоджувався співом О. Вересая, близько споглядав його експресію, манеру виконання, вплив

на слухачів. На власні очі бачив, як пісня окрилює, розправляє зігнуті плечі й поневолені душі.

Рільке схвильовано писав: «аж тричі співав Остап свою пісню про правду, й щоразу вона була інша. Якщо спершу бриніло благання, то потім – гірких докір. Коли ж, нарешті піднявши чоло кобзар вигукнув низку стислих закликів, лютий гнів дрижав у його словах. Усіх охопило владне й водночас похмуре зворушення»[4, с. 10].

Українські пісні у талановитому виконанні кобзаря відкрили досі незнану Україну, душу її народу, її історію. Професор Оксфордського університету В. Морфілл, який також слухав Остапа Вересая, зазначав, що у виконаних ним думках є дуже багато цінностей.

О. Вересай прожив довгий вік. Він ніколи не розлучався з піснею і кобзою. Уже знесилений руками, виступив у київській художній школі М. Мурашка, з якої вийшло багато відомих художників. Їм випала щаслива нагода і слухати, і писати портрет уславленого митця.

Усе життя кобзар прожив у чернігівському селі, а став відомим на пів світу. Мешкав з родиною у просторій хаті в с. Сокиринцях, що її на власний кошт побудував П. Чубинський – фольклорист, поет, громадський діяч, автор тексту Гімну України. Дві слави поєдналися в самовідданому служінні мистецтву, людям і Батьківщини – добрий знак і багатозначний символ української культури.

Джерела та література

1. Митці України: енциклопедичний довідник / упоряд.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза. – К., 1992. – С. 111
 2. Степанович Є. П. Вересай (Лобза) Остап Микитович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій(голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. – Київ : Наукова думка, 2003. – Т. 1 : А – В. – 688 с. : іл. – С. 480–481.
- 480-481.

3. Лисенко М. В. Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая / М. В. Лисенко. – Київ : Мистецтво 1955. - 88 с. – С. 30.
4. Марчук Н. Україна в творчості зарубіжних письменників. / Н. Марчук. – Київ, 2011. – 182 с. – С. 10.